

Regionala skillnader

De stora utbildningarna med många utbildningsplatser finns numera spridda till ett stort antal lärosäten, medan mindre utbildningar samt forskarutbildning och forskning är koncentrerad till färre orter och lärosäten – i första hand till de stora universitetsorterna.

« Emma Hanquist

The Treasure

Teknik: Blyerts, akvarell, digitalt kollage

EFTER NITTIOTALETS stora utbyggnad av högskoleutbildningen finns minst en högskola i varje län och en länsvis jämförelse visar att utbildningsplatsernas fördelning relativt väl svarar mot storleken på befolkningen i respektive län.

I den meningen har därmed storstadslänen med stora universitet och högskolor inte längre den särställning de haft. Mest högskoleutbildning i förhållande till befolkningens storlek finns i Uppsala län och Västerbottens län, genom Uppsala universitet och Sveriges lantbruksuniversitet respektive Umeå universitet. Västmanland, Södermanland och Halland har det minsta antalet utbildningsplatser i förhållande till befolkningsstorleken.

Med expansionen av de nya högskolorna har också utbildningsutbudet vid dessa blivit allt mer varierat. Framför allt har antalet utbildningsplatser med teknisk inriktning ökat genom etableringen och utbyggnaden av högskoleingenjörsutbildningarna. Men det har varit en stor ökning även av samhällsvetenskaplig utbildning. Numera avläggs nästan hälften av alla kandidat- och magisterexamina vid de nya lärosäten som inrättades efter 1977 – mer än femtio procent av alla kandidatexamina och nästan 40 procent av alla magisterexamina.

Under de senaste åren har också några av de nyare lärosätena fått examensrätt för civilingenjörsutbildning. Det gäller Karlstads universitet, Mittuniversitetet, Blekinge tekniska högskola och Mälardalens högskola. Örebro universitet fick rätt att utfärda juris kandidatexamen år 2004. I övrigt har dock relativt lite hänt när det gäller lokaliseringen av de längsta och mest resurskrävande utbildningarna. För dessa utbildningar är studenterna fortfarande hänvisade till de stora universitetstyperna.

Olika utbildningsprofiler

I den mångfald av utbildningar som ryms inom begreppet högskoleutbildning finns fortfarande stora skillnader i inriktning av utbildningsutbudet mellan län och regioner. I flera av de län som har de senaste etableringarna av högskoleutbildning svarar vårdutbildningar och lärarutbildningar fortfarande för en större del av utbildningsutbudet än vad som gäller för riket i genomsnitt.

Mest specialiserat är utbildningsutbudet i Blekinge län där den tekniska utbildningen (vid Blekinge tekniska högskola) svarar för mer än hälften av utbudet. Riksgenomsnittet när

	Andel (%) helårsstudenter							Antal
	Humaniora- samhällsvetenskap*	Medicin**	Naturvetenskap	Teknik	Undervisning	Övrigt	Summa	
Stockholms län	45	12	12	17	8	7	100	58 402
Uppsala län	48	16	19	9	7	1	100	22 880
Södermanlands län	40	20	12	18	8	2	100	4 045
Östergötlands län	36	15	16	23	8	2	100	17 218
Jönköpings län	42	16	4	25	12	1	100	6 529
Kronobergs län	56	8	9	7	11	9	100	7 243
Kalmar län	35	11	13	22	12	8	100	5 889
Gotlands län	58		6	34		2	100	2 051
Blekinge län	22	14	8	55			100	3 577
Skåne län	49	14	10	16	7	4	100	41 764
Hallands län	50	10	14	20	7	1	100	5 100
Västra Götalands län	37	14	11	24	9	5	100	46 758
Värmlands län	48	12	11	11	14	4	100	7 940
Örebro län	47	15	6	15	11	5	100	8 752
Västmanlands län	40	20	12	18	8	2	100	4 045
Dalarnas län	41	13	11	13	13	9	100	5 412
Gävleborgs län	45	9	17	17	10	3	100	6 008
Västernorrlands län	42	21	6	13	12	6	100	4 497
Jämtlands län	42	21	6	13	12	6	100	2 998
Västerbottens län	39	23	15	9	8	6	100	16 641
Norrbottens län	33	12	10	32	7	7	100	7 312
Riket totalt	43	14	12	18	9	5	100	285 060

* Inklusive juridik och teologi
** Inklusive vård, odontologi och farmaci

Utbildningsprofiler i länen 2006. Högskoleutbildning finns i alla län men inriktningen på utbildningsutbudet varierar. Utbildning inom humaniora-samhällsvetenskap, naturvetenskap och teknik finns i samtliga län. Humaniora-samhällsvetenskap är det i särklass största området med 43 procent av det totala utbildningsutbudet. I Gotlands län och Kronobergs län är andelen utbildning inom humaniora-samhällsvetenskap nära 60 procent. Den högsta andelen utbildning inom det tekniska området har Blekinge län med 55 procent.

det gäller teknisk utbildning är 18 procent. Andra län med en hög andel studenter inom teknikområdet är Norrbottens län och Gotlands län. I övrigt är Gotlands utbildningsutbud koncentrerat till de humanistiska och samhällsvetenskapliga områdena, vilket gör att Gotland har en hög andel studenter även inom dessa områden.

Hallands och Kronobergs län har annars den högsta andelen inom humaniora och samhällsvetenskap. Även Stockholms län har en relativt hög andel studenter inom humaniora och samhällsvetenskap. Stockholms län har genom de konstnärliga specialhögskolorna också en jämförelsevis hög andel utbildning inom det konstnärliga området, drygt tre procent år 2006.

Riksgenomsnittet för andelen naturvetenskaplig utbildning är 12 procent. En klart högre andel än riksgenomsnittet finns i Uppsala län. I Västerbottens län är andelen studenter inom medicin (inklusive vård, odontologi och farmaci) över riksgenomsnittet. Andra län med en betydande andel studenter inom området medicin (och vård) är Västernorrlands, Jämtlands, Södermanlands och Västmanlands län, men i de sistnämnda länen är det vårdutbildningarna som förklarar den höga andelen.

Utbildning med inriktning mot undervisning utgör åtta procent av den totala utbildningsvolymen. I huvudsak är det lärarutbildning, men i de åtta procenten ingår inte all lärarutbildning eftersom mycket av lärarnas utbildning är

	Andel (%) helårsstudenter							Antal
	Humaniora-samhällsvetenskap*	Medicin*	Naturvetenskap	Teknik	Undervisning	Övrigt	Summa	
Uppsala universitet	52	16	14	10	8	1	100	20 721
Lunds universitet	56	12	9	19		4	100	25 545
Göteborgs universitet	51	17	15		12	6	100	24 945
Stockholms universitet	75	4	12	6	1	3	100	22 350
Umeå universitet	40	23	14	9	8	6	100	16 125
Linköpings universitet	36	15	16	23	8	2	100	17 218
Karolinska institutet	8	81	8	2			100	5 796
Kungl. Tekniska högskolan	11		21	68			100	11 851
Chalmers tekniska högskola	2			98			100	8 457
Luleå tekniska universitet	33	12	10	32	7	7	100	7 312
Handelshögskolan i Stockholm	100						100	1 412
Sveriges lantbruksuniversitet	11	12	74			3	100	3 443
Karlstads universitet	48	12	11	11	14	4	100	7 922
Mittuniversitetet	42	21	6	13	12	6	100	7 494
Växjö universitet	56	8	9	7	11	9	100	7 243
Örebro universitet	46	15	7	16	11	6	100	8 588
Blekinge tekniska högskola	22	14	8	55			100	3 577
Högskolan i Jönköping	42	16	4	25	12	1	100	6 529
Högskolan i Kalmar	35	11	13	22	12	8	100	5 889
Malmö högskola	37	16	5	16	21	5	100	10 413
Mälardalens högskola	40	20	12	18	8	2	100	8 091
Högskolan i Borås	27	15	10	16	15	16	100	5 244
Högskolan Dalarna	41	13	11	13	13	9	100	5 412
Högskolan på Gotland	58		6	34		2	100	2 051
Högskolan i Gävle	45	9	17	17	10	3	100	6 008
Högskolan i Halmstad	50	10	14	20	7	1	100	5 100
Högskolan Kristianstad	45	18	12	6	16	3	100	4 946
Högskolan i Skövde	36	20	10	27	6	1	100	4 092
Högskolan Väst	43	21	8	18	9	2	100	4 020
Gymnastik- och idrottshögskolan	8				9	83	100	440
Lärarhögskolan i Stockholm	24		7		63	6	100	6 209
Södertörns högskola	67		11	7	5	10	100	6 280
Övriga	20	31			5	43	100	4 340
Riket totalt	43	14	12	18	9	5	100	285 060

* Inklusive juridik och teologi
** Inklusive vård, odontologi och farmaci

Lärosätenas utbildningsprofiler 2006. Vid nio lärosäten finns hälften eller fler av studenterna inom området humaniora-samhällsvetenskap. De mindre och medelstora lärosätena har ofta en profil med inriktning mot vårdutbildningar och lärarutbildningar, men variationerna är stora.

ämnesutbildning som faller under respektive utbildningsområde – humaniora, samhällsvetenskap eller naturvetenskap till exempel.

De utbildningsprogram som är mest spridda är lärarutbildningarna, sjuksköterskeutbildningarna och högskoleingenjörsutbildningarna. Alla dessa finns i 20 av landets 21 län. Andra stora utbildningar som är väl spridda är civilingenjörsutbildningen som finns i 14 och socionomutbildningen som finns i 10 län.

Utbildning inriktad mot generell examen, det vill säga utbildningar som avslutas med kandidat- eller magisterexamen, förekommer som nämnts ovan numera i stor omfattning även vid de nyare högskolorna. Variationen är dock stor beroende på vilka ämnen utbildningarna avser.

Mest spridd är ekonomutbildningen med företagsekonomi som huvudämne. Läsåret 2005/06 avlades 3 100 magisterexamina med företagsekonomi som huvudämne vid 23 lärosäten. Företagsekonomi är också det överlägset största ämnet i magisterexamen. Andra ämnen med stor geografisk spridning är informatik och biologi, vilka under läsåret 2005/06 var huvudämnen i nära 800 respektive drygt 600 magisterexamina spridda över ett drygt femtontal lärosäten.

Även i ämnen som har en betydligt mindre nationell volym är emellertid spridningen ofta stor. Följer man den uppdelning av ämnen som förekommer i den officiella statistiken så är antalet magisterämnen som förekommer som huvudämne i examen drygt 150. Av dessa var det bara ett fyrtiotal ämnen i vilka antalet magisterexamina överstiger femtio i hela landet. För hälften av de drygt 150 ämnen som förekommer i magisterexamen uppgår antalet magisterexamina till mindre än tio i hela landet. Det här betyder givetvis också att många av de utbildningsmiljöer där undervisning på magisternivå bedrivs är små.

Lärosätenas utbildningsprofiler

Vissa lärosäten är starkare profilerade än andra. Handels högskolan i Stockholm har samtliga sina utbildningsplatser inom humaniora och samhällsvetenskap. Andra lärosäten profilerade mot humaniora och samhällsvetenskap är Stockholms universitet med 75 procent och Södertörns högskola med 67 procent av studenterna inom dessa utbildningsområden.

Vid Karolinska institutet finns 81 procent av studenterna inom medicin (inklusive vård, odontologi och farmaci). Andra lärosäten med en relativt hög andel studenter inom medicin (inklusive vård, odontologi och farmaci) är Umeå

universitet, Högskolan Väst och Högskolan i Skövde. För de båda senare är det vårdområdet som är helt dominerande.

Naturvetenskap är det klart dominerande området vid Sveriges lantbruksuniversitet och vid de tekniska högskolorna dominerar naturligtvis tekniken, särskilt vid Chalmers tekniska högskola och Kungl. Tekniska högskolan, men även vid Blekinge tekniska högskola är andelen utbildning inom det tekniska området över 50 procent. Vid Luleå tekniska universitet är däremot andelen utbildning inom humaniora och samhällsvetenskap lika stor som andelen teknik.

Vid Gymnastik- och idrottshögskolan är det utbildningsområdet idrott som är dominerande och svarar för över 80 procent av hela antalet helårsstudenter och vid de konstnärliga lärosätena i Stockholm – som inte särredovisas i tabellen intill – är praktiskt taget all verksamhet inriktad mot respektive lärosätes konstnärliga specialitet.

Koncentrerad forskarutbildning

Forskarutbildningen har inte samma regionala spridning som högskolans grundutbildning, men med tillkomsten av nya universitet och högskolor med rätt att utfärda doktorsexamen inom ett vetenskapsområde finns lärosäten med forskarutbildning i 17 av landets 21 län. Till det kommer en viss ytterligare spridning genom forskarskolor och genom samverkan mellan lärosäten med forskarutbildning och lärosäten utan denna rätt. (Av de drygt 18 000 forskarstuderande som finns i hela riket har ett drygt tusental en stor del av sin verksamhet och huvuddelen av sin finansiering vid lärosäten som inte själva har rätt att anta och examinera doktorander.)

I volym är dock forskarutbildningen fortfarande koncentrerad till de stora universitetsorterna. Drygt 30 procent av landets forskarstuderande finns i Stockholms län. Andra län med en relativt stor andel forskarstuderande är Skåne, Västra Götalands och Uppsala län. Tillsammans med Stockholms län återfinns 77 procent av samtliga forskarstuderande i dessa län. Även Östergötlands och Västerbottens län med Linköpings universitet och Umeå universitet har dock betydligt fler i forskarutbildning än vad som motsvarar länens andel av befolkningen.

Norrbottnens län har genom Luleå tekniska universitet ungefär lika stor andel av forskarutbildningen som av rikets befolkning, men för övriga län är antalet studerande i forskarutbildning litet. Den här redovisade regionala fördelningen av doktorander baseras alltså på uppgifter om var lärosätet där doktoranderna är antagna är beläget, trots att dokto-

randerna i vissa fall har sin hemvist vid ett lärosäte utan rätt att anta doktorander och som är beläget i ett annat län. Det innebär att flera län i realiteten har en högre andel av landets aktiva forskarstuderande.

De totala forskningsresurserna är på samma sätt som forskarutbildningen koncentrerad till ett litet antal lärosäten. Lunds universitet, Karolinska institutet, Uppsala universitet och Göteborgs universitet som är störst på forskningssidan (i den uppräknade ordningen) svarar för hälften av forskningen inom universitets- och högskolesektorn räknat i kostnader. Och lägger man till Stockholms universitet, Kungl. Tekniska högskolan, Umeå universitet, Sveriges lantbruksuniversitet, Chalmers tekniska högskola, Linköpings universitet och Luleå tekniska universitet så kommer man upp i nittio procent av forskningen inom sektorn.

Hög övergångsfrekvens i Uppsala län

Det finns fortfarande tydliga skillnader mellan länen i hur många som fortsätter till högre utbildning, men det är skillnader som har minskat i takt med att högskoleutbildningen

har byggts ut. Beräkningar av övergångsfrekvensen till och med 25 års ålder som utgår från antalet nybörjare läsåret 2005/06 visar en skillnad på femton procentenheter mellan Uppsala län, som har den högsta övergångsfrekvensen (52,8 procent), och Södermanlands län som har den lägsta övergångsfrekvensen (37,3 procent).

En del av skillnaderna i övergångsfrekvens mellan länen förklaras av skillnader i social struktur. Barn till föräldrar med lång utbildning fortsätter till högre utbildning i större utsträckning än barn till föräldrar med kort utbildning. Arbetsmarknaden påverkar också. Den kan både ge incitament till studier och avlänka från studier. I vissa fall stärker en svag arbetsmarknad incitamenten för högre studier som alternativ till arbetslöshet.

Även närheten till utbildning har betydelse för övergångsfrekvenserna. Två av de län som har den högsta övergångsfrekvensen till högre utbildning, Uppsala län och Västerbottens län, tillhandahåller genom sina respektive universitet fler nybörjarplatser i förhållande till befolkningens storlek än några andra län. Och även om studenter i 20-årsåldern är relativt rörliga har närheten till utbildning betydelse för valet att börja studera.

	Andel av 18-åringar, procent	Andel av helårsstudenter, procent	Andel som börjat i högskoleutbildning till och med 25 års ålder, procent	Andel av aktiva forskarstuderande, procent
Stockholms län	18,9	20,5	49,0	31,2
Uppsala län*	3,5	8,0	52,8	13,0
Södermanlands län***	3,0	1,4	37,3	0,4
Östergötlands län	4,7	6,0	46,4	6,6
Jönköpings län	3,9	2,3	43,3	0,5
Kronobergs län	2,1	2,5	45,4	1,2
Kalmar län	2,8	2,1	45,2	0,4
Gotlands län	0,7	0,7	43,4	0,0
Blekinge län	1,7	1,3	48,3	0,5
Skåne län*	12,7	14,7	45,4	15,7
Hallands län	3,3	1,8	41,4	0,0
Västra Götalands län	16,9	16,4	44,6	16,7
Värmlands län	3,1	2,8	44,2	1,3
Örebro län	3,1	3,1	39,8	2,1
Västmanlands län***	3,0	1,4	42,3	0,4
Dalarnas län	3,3	1,9	44,5	0,0
Gävleborgs län	3,1	2,1	42,5	0,0
Västernorrlands län**	2,7	1,6	45,7	0,4
Jämtlands län**	1,5	1,1	41,1	0,3
Västerbottens län*	3,0	5,8	48,4	6,4
Norrbottnens län	3,0	2,6	44,1	2,8
Hela riket	100,0	100,0	45,9	100,0

* Sveriges lantbruksuniversitet är spritt på flera kursorter. Verksamheten är störst i Uppsala. Redovisningen har fördelats i storleksordning på Uppsala-, Skåne- och Västerbottens län.
 ** Mittuniversitetets verksamhet har fördelats över Västernorrlands och Jämtlands län.
 *** Mälardalens högskola redovisas med fördelning över Västmanlands- och Södermanlands län.

Utbildnings- och befolkningsfördelning samt övergång till högre utbildning. Mest högre utbildning i förhållande till befolkningsandelen finns i Uppsala och Västerbottens län. Dessa båda län, tillsammans med Stockholms län, befinner sig också i topp när det gäller övergången till högskoleutbildning. När det gäller forskarutbildningen är de gamla universitetsorterna fortfarande helt dominerande, trots att forskarutbildningen har blivit mer spridd med skapandet av nya universitet och lärosäten med rätt att ge forskarutbildning. (Uppgifterna om helårsstudenter avser 2006. Övergång till högskoleutbildning avser läsåret 2005/06 och aktiva forskarstuderande avser höstterminen 2006).

En stor del av studenterna rekryteras från närområdet till respektive lärosäte och betydelsen av närheten till ett lärosäte märks också i de förändringar i övergångsfrekvenserna som sker när lärosätena gör större justeringar i antalet nybörjarplatser.

Mellan kommunerna är spännvidden i övergångsfrekvens nästan 60 procentenheter – från toppnoteringen för Lund där 80 procent av ungdomarna har börjat studera vid universitet eller högskola när de fyller 26 år, till bara strax över 20 procent i de kommuner där övergångsfrekvensen är lägst.

Det finns ett tydligt samband mellan övergång till högskoleutbildning och utbildningsnivån i föräldragenerationen. Kommuner som har en hög andel högutbildade i åldrarna runt femtio år har också en högre övergång till universitet och högskolor bland de yngre. Sambandet är något starkare för män än för kvinnor vilket beror på att flertalet stora utbildningar som rekryterar många från hem utan akademisk eller annan högre utbildning i första hand rekryterar kvinnor. Det gäller till exempel lärarutbildning, sjuksköterskeutbildning och socionomutbildning. Den enda motsvarigheten när det gäller utbildningar som rekryterar många män är högskoleingenjörutbildningen.

De stora städerna lockar många

Utbyggnaden av universitet och högskolor runt om i landet har inneburit att många har fått närmare till högre utbildning, men många av de studenter som inte behöver flytta före utbildningen måste ändå göra det när de ska börja arbeta, eftersom arbetsmarknaden för högskoleutbildade är

betydligt ojämnare fördelad än högskoleutbildningen (och befolkningen).

Framför allt är det Stockholmsområdet som drar till sig många högskoleutbildade. Av alla som examinerades läsåret 2004/05 bodde var fjärde i Stockholm två år efter examen, det vill säga i slutet av 2006. Det kan jämföras med 18 procent innan de började studera. Uppsala län, som har både Uppsala universitet och Sveriges lantbruksuniversitet och tillhör samma lokala arbetsmarknad som Stockholm, har också fått ett betydande tillskott av högskoleutbildade.

För Östergötlands län, Skåne län, Västra Götalands län och Västerbottens län är det i stort sett balans mellan antalet av alla examinerade läsåret 2004/05 som fanns i länet före utbildningen och som finns i länet efter utbildningen. Övriga län förlorar via utbildningssystemet högskoleutbildade, framför allt till Stockholmsområdet.

De geografiska flödena genom högskolan ut på arbetsmarknaden betyder naturligtvis också att många som utbildar sig i Stockholm blir kvar i Stockholmsområdet efter utbildningen. För Stockholms universitet gällde det 79 procent av dem som examinerades läsåret 2004/05, för Kungl. Tekniska högskolan 72 procent, för Karolinska institutet 74 procent och för Lärarhögskolan i Stockholm 63 procent. Motsvarande höga tal gäller för lärosätena i Göteborg, Malmö och Lund. För Göteborgs universitet är andelen 73 procent, för Chalmers tekniska högskola 68 procent, för Malmö högskola 81 procent och Lunds universitet 63 procent. I övrigt är andelarna som är kvar i det län där de utbildades i lägre, i allmänhet ligger talen runt 50 procent eller lägre. ■